

הפרק הרביעי פותח בדיני ביטול גט. אדם ששלח גט לאשתו על ידי שליח, רוצה לבטל את הגט, המשנה מציגה כמה אפשרויות (שם לב.):

השולח גט לאשתו, והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח, ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא - הרי זה בטל. קידם אצל אשתו או ששלח אצלה שליח, ואמר לה גט ששלחתי לך בטל הוא - הרי זה בטל. אם משהגיע גט לידה, שוב אינו יכול לבטלו.

אדם ששלח גט לאשתו, והגיע לשליח ואמר לו שיבטל את הגט- הרי הגט בטל. הגמרא מדייקת מהמשנה שהאדם המשלח הגיע במקרה, ולא ע"י רדיפה אחרי השליח להשיגו (עיי' רש"י ד"ה הגיעו), וכך מובא בגמרא (שם):

הגיעו לא קתני אלא הגיע, ואפילו ממילא, ולא אמרינן לצעורה הוא דקא מיכוין.

במידה והבעל הגיע ממילא ופגש את השליח של הגט, ואין הוא שלח את הגט לצער את האשה אלא ממש לגרשה. עדיין יכול הבעל לבטל את הגט, וכך ביאר רש"י וזה לשונו (שם ד"ה ולא):

אין בדעתו לבטלו אלא לצעורה בעלמא חדש או חדשים שאם היה בדעתו לבטלו היה רודף אחריו לבטלו.

כלומר, אם היה רוצה הבעל לבטל את הגט מתחילה היה רודף אחר השליח. לכן יש מקום לומר שאין ביטול הגט יחול, משום שמשלח לא רדף אחר השליח. אך מחדשת המשנה שיש ביטול לגט במקרה שלנו.

הרשב"א מקשה על פירוש רש"י, שהרי גם אם הבעל ירצה לעכב את הגט בחודש או חודשיים עדיין אין הגט תקף! ע"כ מה הנפקא מינה בין הכוונה לבטל את הגט או לצערה? וזה לשונו (ד"ה הגיעו):

פרש"י ז"ל ולא אמרי' אין בדעתו לבטלו אלא לצעורה בעלמא חדש או שני חדשים, ותמיהא לי דא"כ מאי נפקא לן בין שמתכוון לבטלו או לצערו ולעכבו מליתנו עכשיו דבין כך ובין כך אינו רשאי ליתנו עד שיאמר לו לשליח עכשיו אני רוצה ליתנו! דאטו מי שלא בטל שליחותו לגמרי אלא שאמר לו איני חפץ ליתנו עדיין מי יהיב עד שיחזור ויאמר לו עכשיו אני רוצה.

ע"כ מבאר הרשב"א את הגמרא באופן אחר (שם):

ומסתברא דהכי פירושא ולא אמרי' לצעורה קא מיכוון כלומר אין פיו ולבו שוין אלא בפיו ובשפתיו הוא שמבטלו לצערו לשליח כדי שידאג ויצטער על עכובו אבל בלבו הוא שיתננו לה ורצה לחזק בו והילכך אם נתנו לה נחוש לכך להחמיר עליה מיהא לפוסלה מן הכהונה בגט זה ואי נמי פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר תהא צריכה גט משני, קמ"ל דאע"ג דהגיעו ממילא בטולו ביטול גמור ואין חוששין לקדושי שני ואפי' ריח הגט אין בו, ככ"ל.

כלומר, בפיו הבעל מבטל את הגט, אך בליבו הוא רוצה לעכב את הגט, ולא לגרש. ומחדשת המשנה שהכל הולך אחר ביטול הפה- וזהו ביטול גמור ואין חשש לקידושי שני וכו'. כלומר, לרשב"א אין חלוקה בין כוונת ביטול הגט, לבין עיכוב הגט מסיבת הצער. רש"י לעומת זאת מחלק, שאם המטרה רק לצער חודש או חודשיים אזי הגט יכול לחול מיד ע"י השליח. אך אם ביטל הבעל את השליחות כמו שמבואר במשנה אזי הגט בטל.

כך ביארו האחרונים (ברכת שמואל, דברי יחזקאל ועוד) את המחלוקת בין רש"י לרשב"א. בעל שמתנגד למעשה השליח, האם זה מפריע ומעכב את כוח השליח או לא?

הרשב"א סובר, שאין השליח יכול לגרש ללא רצון של הבעל "בין כך ובין כך אינו ראשי לתנו עד שיאמר לשליח עכשיו אני רוצה לתנו". אך רש"י סובר, שאם הבעל אינו חפץ בגירושין אך לא ביטל את השליחות, ונתן לה השליח גט אזי הגט חל.

נראה שיש לחקור איך פועל ביטול הגט, האם על החפצא או על הגברא?

רש"י סובר שברגע שנכתב הגט ונשלח, השליח נעשה פועל את חלות הגט. וגם אם הבעל יתחרט על הגט, אזי הגט יפעל כיד ארוכה של הבעל (עם רצונו הראשון). כלומר, אין רצונו לאחר השילוח יכול לבטל את הגט, אלא אם כן יגיע ממש אל השליח כמו שמוא במשנה. ע"כ השליח הוא מבטא את החפצא שבגט, שצריך לבטלו ע"י מעשה.

הרשב"א סובר שהביטול חל על הגברא. כלומר, הרצון של האיש הוא שמביא את הגט. ע"כ אם הבעל איננו רוצה להביא את הגט, אזי הגירושין לא פועלים (עד שיאמר לו בפירוש). כי הכל הולך אחר ביטול הפה ולא ע"י כוונת הלב.

נראה לענ"ד שרש"י דייק זאת מהמשנה, שהרי כל הדיון הוא בגדרי השליחות, ולא בכוונת פיו ולבו של האדם. שואל המהר"ם שיק על המשנה, מדוע נאמר 'או ששלח אחריו שליח ואמר לו השליח השני לראשון גט שנתתי לך בטל הוא', ולכאורה אין השליח השני נתן לראשון את הגט אלא הבעל! וזה לשונו (שם ד"ה שם):

לשון זה אינו שייך אלא ברישא שהגיע בשליח, אבל בשלח [אחריו] שליח והשליח [הרי'] לא נתן לו הגט איך שייך גט שנתתי לך?

נראה לענ"ד שסוד הדברים הוא בדיון "שלוחו של אדם כמותו". המשלח העביר את האחריות אפילו על הרצון והדעת אל השליח. וכדי לבטל את הגט, צריך הבעל לשנות את השליחות, ולא את רצונו ודעתו שבגט. ע"כ אומרת המשנה שהשליח השני מגיע הוא אומר "גט שנתתי לך בטל הוא". כי השליח הוא כמו המשלח, והוא נתן את הגט (סוד הדברים טמון בזה שעמ"י הוא נשמה אחת רק שהגופים מחולקים).